

ZAHRADNÍ NÁDVOŘÍ VALDŠTEJNSKÉ JÍZDÁRNY

Otakar Kuča

V bohatém historickém vývoji malostranského souboru Valdštejnského paláce formuje jeho nejmladší kapitolu výstavba metra, pražské podzemní dráhy. Na její trase „A“ byla otevřena stanice Malostranská na Klárově, z níž cestující vycházejí do prostoru bývalého jízdařenského dvora Valdštejnského paláce. Zásadou konceptního přístupu představitelů hlavního města a výstavby metra podařilo se řešit studii stanice nikoliv jako izolované utilitární dopravní zařízení, ale jako architektonicko-urbanistický a krajinářský celek s širšími historickými a prostorovými vztahy k okolí.

Historie Valdštejnského souboru, budovaného v letech 1623–1630, klíčového paláce v údobí přechodu od renesance a manýrismu k umění raně baroknímu, je zpraco-





Josef D. Huber: Plán Prahy z ptačí perspektivy, na výseku Valdštejnský palác s okolím. Tušová kresba, 1769. Österreichische Nationalbibliothek Vídeň (snímek F. Hubáček)

- ◀ Filip van der Bossche a Johann Wechter: Prospekt Prahy, na detailu malostranské pobřeží Vltavy „Na písku“ před stavbou Valdštejnského paláce. Mědiryt vydaný E. Sadelerem, 1606 (snímek F. Hubáček)

vána dostatečně podrobně.¹ Velkorysost výstavby zdůrazňuje rozsáhlý zábor dvaceti šesti domů, tří zahrad a jednoho městiště, z nichž jednadvacet domů i malostranská Písecká brána padly za obět asanaci na staveništi paláce a jeho dvorů a zahrad. Posoudíme-li blíže podrobné situační schéma této rozsáhlé a v pražských poměrech do té doby nebývalé destrukce (Cyril Merhout),² je zřejmé, že asanace přes svůj výjimečný rozsah měla zcela racionální jádro: sledovala základní parcelaci mezi cestami Na písku (Valdštejnskou) a Fortenskou (část dnešní Letenské) a nepřekročila trasy těchto cest. Obdobným postupem při přestavbě historického jádra Prahy i při pozdější výstavbě v jejím okolí ostatně vědíme za dochování tisícileté struktury pěšin a cest ve městě i výpadových silnic a alejí, zachovalých v dnešní síti uliční.³

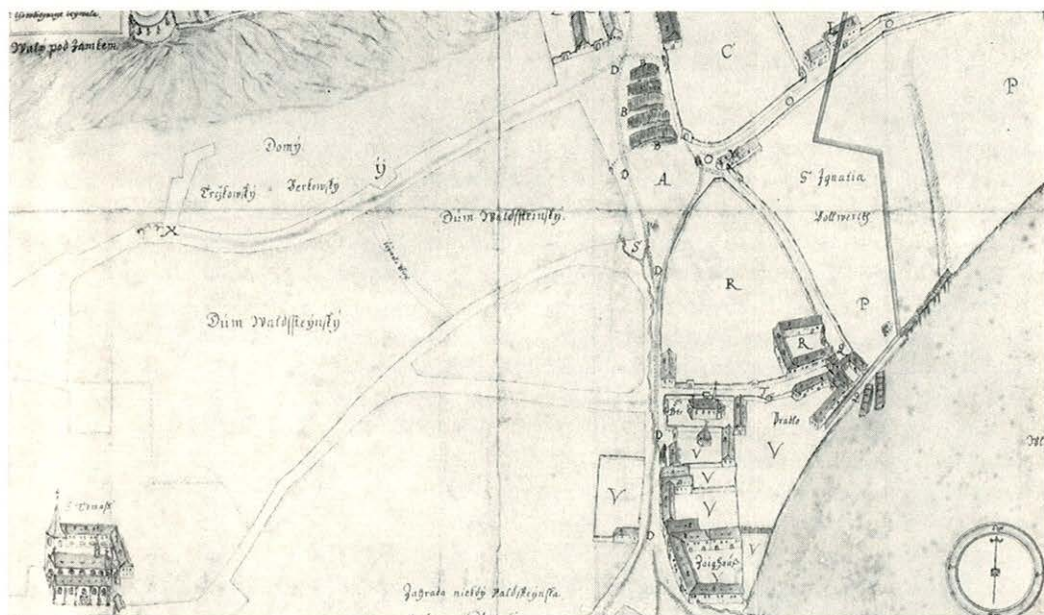
Na založení zahrady se podílela významná skupina umělců s dominující účastí Giovannioho Pieroniho, autora saly terreny (1623–1627),⁴ Andrea Spezzy a Nicola Sebregondiho, stavitelů souběžně budovaného paláce, Baccia Bianca, tvůrce zahradních dekorací a malířské výzdoby,⁵ a Adriaena de Vries, manýristického sochaře,⁶ jehož galerii mytologických plastik z let 1926–1927 doplňuje fontána z roku 1630 s Wurzelbauerovou Venuší z roku 1599, původem z hradčanské zahrady Lobkovické.

Stejně jako Valdštejn neasanoval a úsporně využil části renesančního Trčkovského domu i dalších pěti objektů, volil i v konceptu celého areálu zalomenou dispozici dvou celků bez jednotné hloubkové osy, tak jak mu situaci nabízely získané parcely. Členění zahrady se soustavou vzájemně neprovázaných os i její plastická výzdoba ukazují na kombinované pozdně renesanční pojetí zahrad severoitalských a nizozemských se stopami prvků raně barokních.

Jednou z těchto stop je hloubková osa zadní části zahrady opírající se především o monumentální zahradní průčelí jízďárny a protažená až k vnější bráně jízďárenského dvora. S hlavní osou přední zahrady však tato osa v době založení (a ještě ani ve čtyřicátých letech 18. století)⁷ důsledně propojena není. Architektonický kloub, jímž byla fontána na uzávěru hlavní osy (směrem od Pieroniho saly terreny), byl s osou druhé části zahrady spojen pomocí vložené příčné cesty.

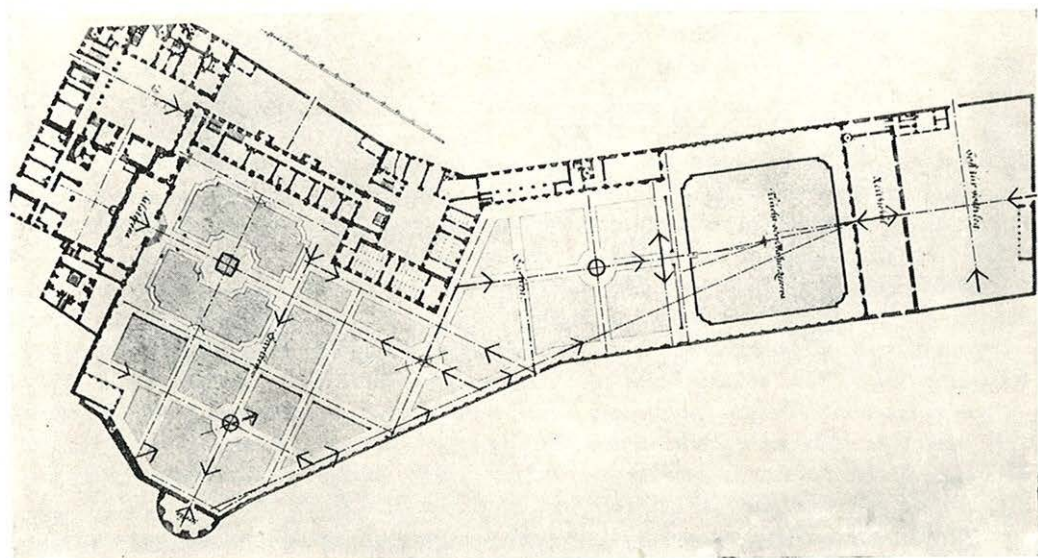
Hlavní osy zahrady tak měly dvě dominanty: salu terrenu a jízďárnu, jejich protilehlé body však končily v obou případech bez prospektu – na ohradní zdi a na stěně paláce. Provázely je jen nepravidelné plošky zahradní dekorace, zbylé na křížení dvou systémů. V zahradě jsou zdůrazněny příčné osy, končící voliérou, grottou a dekorativními nikami. Jediným prvkem, důsledně spojujícím obě části (a tím i další raně barokní stopou zahradní osnovy) zůstávala jen cesta podél jihovýchodní obvodové zdi, mířící od grotty na střed jízďárny. Všechny cesty západní části zahrady, souběžné s hlavní osou, končí na zmíněné cestě a otevírají osový pohled na jízďárnu. I když zalomení zahrady je především podmíněno tvarem pozemku, je záměrné využití tohoto lomu a zacílení šikmé osy na střed jízďárny pravděpodobné, neboť drobná korektura při situování jízďárny ve větší či menší hloubce zahrady byla v rukou autora (N. Sebregondi, 1630).

Tím závažnější je i role jízďárny v kompozici Valdštejnské zahrady a její osově propojení s protějším jízďárenským dvorem. Sám dvůr stejně jako zahrada má zdůrazněnou příčnou osu, na níž leží druhá brána vedoucí z tehdejší ulice Na písku. Valdštejnský palác končil jízďárenským dvorem až na tehdejší periférii, v prostoru, který po výstavbě ústavu slepců v letech 1836–1844 nazýváme po jeho zakladateli Klárovem.



Uliční síť v okolí Valdštejnského palácového souboru v druhé polovině 17. století, stav před zastavěním části Fortenské ulice mezi ohybem dnešní ulice Letenské a vyústěním štol z Valdštejnského dvora a potoka Brusnice – označení S v plánu (S. Globic, výsek rukopisného plánu severovýchodní části Malé Strany s osadou Rybáře, 1678. Archiv hl. města Prahy, Faksimile Kartografie Praha)

Plán Valdštejnského palácového souboru kolem roku 1740 ze Státního archivu v Praze (Z. Wirth, Pražské zahrady, 1943). Plán zachycuje ještě pozdně renesanční členění zahrady s raně barokními prvky z doby založení 1625–1630. V systému os a průhledů nemá část cest protilehlý závěr os (analýza O. Kuča)



Na lužním břehu Vltavy, poblíže bývalé osady Rybáře, přivozu a skladiště dříví, vedla výpadevová cesta na severozápad. Změny tohoto prostoru rámovaného řekou, svahem Letné a hradním návrším, s průrvami Jeleního příkopu a úvozové cesty, podrobně dokládají Cyril Merhout a Zdeněk Wirth v malostranské kapitole *Zmizelé Prahy*.⁸

Jízdárenský dvůr sice již v 17. století změnil svou funkci na utilitární zahradu a skladiště dříví, zachoval si však až do našeho století obdélný, v čele mírně skosený prostor s ohradní zdí a oběma raně barokními branami. Vážnějším zásahem do struktury Valdštejnského souboru byla teprve stavba výstavní síně k XI. všesokolskému sletu, realizovaná hlavním městem na základě užší soutěže z roku 1947. Jediný Bohumil Hypšman ve svém soutěžním návrhu, v mezích možností daných neskromným programem, respektoval bývalý jízdárenský dvůr ve formě malého atria. V ostré replice s podmínkami a rozhodnutím poroty vytkl zcela oprávněně záměnu jízdárenského dvora za stavební parcelu nové síně.⁹ Ač šlo o výstavní provizorium, pozdější úpravy síně na ateliér Čs. kresleného filmu a rozšiřování garáží státních úřadů v suteřenu prodlužovaly na neurčito životnost tohoto objektu, který byl teprve v roce 1973 asanován při výstavbě metra.

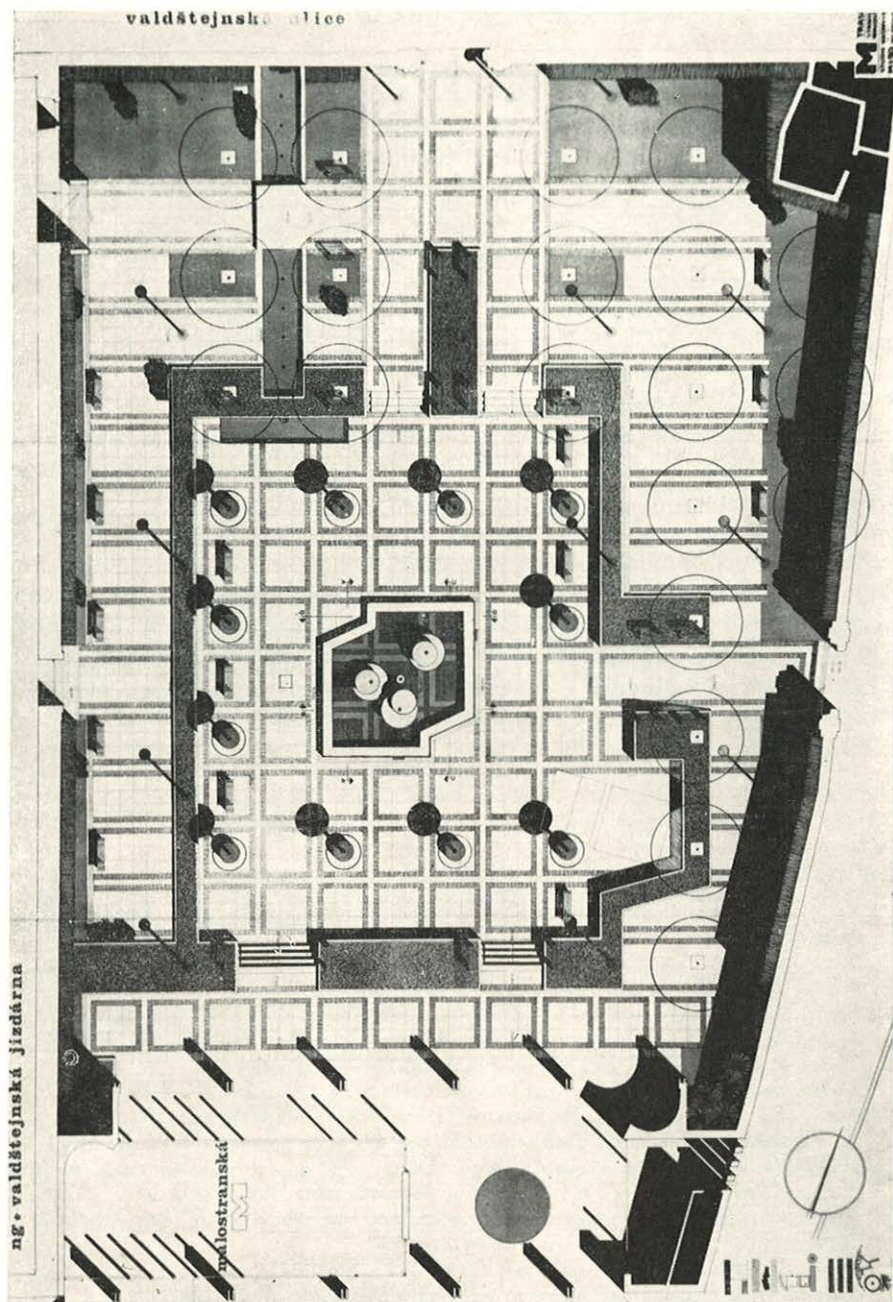
Studie nové úpravy jízdárenského dvora a jeho okolí u stanice Malostranská se soustředila především na rehabilitaci tohoto prostoru, z jehož nových funkcí byly zdůrazněny:

- a) přístup cestujících metra od Starých zámeckých schodů a z ulice Valdštejnské, eventuálně z plánovaného parkoviště autokarů;¹⁰
- b) nový nástup do výstavní síně Národní galerie ve Valdštejnské jízdárně, rozšířený o malý exteriérový prostor pro expozice plastik;
- c) odpočinkový zahradní prostor pro cestující metra a návštěvníky Národní galerie.¹¹

Tyto vzájemně poněkud rozporné funkce (komunikační a klidová) jsou sloučeny v návrhu zahradního nádvoří, jehož snížený střední parter a vodní nádrže s fontánami oddělují terasu jízdárny od pasáže chodců. Protější terasa u zdi ke Klárovu tvoří další zahradní odpočinkový prostor. Vlastní nástup do stanice je začleněn do jižní části ohradní zdi formou otevřené zahradní kolonády. Prostorovým protějškem kolonády bude u nového vstupu do galerie trojitá alej jeřábů. Povrchy dvora jsou kombinací zahradních dlažeb, travnatých ploch a vodních nádrží. Nádvoří, obdobně jako zahrada, je pravouhle rozčleněno s paralelními osovými průhledy na fontány, plastiky a zeleň. Nepravidelný tvar východní terasy a zdvojení příčných os jsou podmíněny technickými zařízeními (výtah, montážní šachtice, atd.), jejichž dispozice byla pevně určena konstruktéry podzemní části metra.

Zvláštní pozornost je v úpravě nádvoří věnována vodním plochám s fontánami. Střední fontána tvořící kloub v posunu příčných os je navržena s dvanácti intenzívními stříky, fontána u můstku do galerie se sedmi stříky a přepadem vody do dolního parteru. Květníky teras jsou osázeny vřesy a vřesovci. Zahradní účín nádvoří bude zvýšen přenosnou zelení v dolním parteru a stříhanými habrovými stěnami podél ohradních zdí. Tato zelená stěna vyroste i podél jízdárny. Obnovený bývalý vstup z jízdárny do dvora na hlavní ose je prosklen a opatřen mříží. Nádvoří je osvětleno komorními zahradními svítidly podél sníženého parteru a v záhonech.

Trojúhelný nástupní prostor do stanice z Klárova (na místě, kde kdysi stával dům



Zdeněk Drobný, Otakar Kuča: Vstup do stanice metra Malostranská s úpravou jízdarenského dvora Valdštejnského paláce na zahradní nádvoří. Architektonická studie 1972. Prováděcí projekt ateliéru krajinářské architektury SÚRPMO 1976 (snímek F. Hubáček)

U pěníku) je vydlážděn pražskou mozaikovou dlažbou a oživen fontánkou s prameníkem. V budoucnu se uvažuje pěší propojení od stanice do ulice Letenské a na Malostranské náměstí podél jihovýchodní zdi Valdštejnské zahrady. Na rekonstruované situaci okolí Valdštejnského paláce zde C. Merhout situoval Fortenskou (dnešní Letenskou) ulici důsledně podél pozemků zkoupených Valdštejnem, tedy bez dnešního zalomení.¹² Tato cesta zkrátí vzdálenost k bráně Valdštejnské zahrady na polovinu proti dnešní obchůzce.¹³

Nově je upraven i prostor před východní zdí na Klárově. Chodník z pražské mozaiky je oddělen od vozovky pásem nízkých keřovitých výsadeb a alejí lip. Dva odpočinkové kruhové tambury jsou rovněž osázeny lipami.

K asanaci přístřešku benzínové čerpací stanice, drobné architektury Josefa Gočára z roku 1934, došlo v souvislosti s úpravou křižovatky před návrhem zde uváděné studie. I když ponechání čerpací stanice by bylo dopravně závadné, bylo možno přístřešek po vhodné úpravě využít k propagaci Pražské informační služby.

Ne všechna jednání a závěry splnila přání projektantů. Konstruktivní a provozní zařízení určená hlubinnou částí stanice, (která probíhá v jiném směru než osy Valdštejnského souboru), požadavky investora i možnosti dodavatelů na druh a těžební místa přírodního kamene, složité problémy se založením zeleně v prostoru ležícím přímo na střeše vestibulu stanice, jsou jen malým výčtem limitujících faktorů projektční přípravy.¹⁴ Rovněž samotné výsadby vyžadují svůj čas. Teprve po několika letech vzrostou na nádvoří koruny stromů a olemují je zelené stěny. S faktorem času však počítaly zahrady všech věků.

Poznámky a odkazy

- ¹ Poche, E.-Preiss, P., *Pražské paláce*, Praha 1977, kap.: Poche, E., *Architektura*, s. 31–34, 107 (souhrn literatury viz tamtéž).
- ² Merhout, C., *Paláce a zahrady pod Pražským hradem*, Praha 1954, tab. na s. 28/29.
- ³ Wirth, Z., *Pražské zahrady*, Praha 1943, s. 16, obr. 51.
- ⁴ Kuča, O., *Příroda v soudobé architektuře*, *Architektura ČSR* 1960/1, s. 19, obr. 72, 73.
- ⁵ Stefan, O., *O architektonickém útvaru Valdštejnské loggie v Praze*, *Umění XI/1938*, s. 319 ad.
- ⁶ Poche, E., *Prahou krok za krokem*, Praha 1948 (I. vyd.), s. 75–78.
- ⁷ Stefan, O., *Barokní princip v české architektuře 17. a 18. století*, *Umění VII/1959*, s. 305 ad.
- ⁸ Neumann, J., *Český barok*, Praha 1969 (II. vyd. 1974), *Katalog*: pol. 2.
- ⁹ A. Birnbaumová označuje Baccia Bianca pro 17. století neobvyklým názvem zahradní architekt a oceňuje Valdštejnovo uvedení tohoto umělce do Prahy. – Birnbaumová, A., *Pražské zahrady*, *Kniha o Praze II*, Praha 1931, s. 82. – na základě citace M. L. Gotheinové: „Baccio di Bianco, der später nach Spanien übersiedelte Gartenkünstler, war eine Zeitlang hier tätig“, Gotheinová, M. L., *Geschichte der Gartenkunst II*, Jena 1914, s. 124.
- ¹⁰ Blažiček, O. J., *Sochařství baroku v Čechách*, Praha 1958, s. 52.
- ¹¹ Larson, O. L., *Adrian de Vries v Praze*, *Umění XVI/1968*, s. 282 ad.
- ¹² Barok v Čechách (*Katalog – Chlumec nad Cidlinou*), Praha 1973, kap.: Blažiček, O. J., *Sochařství*, s. 17, 60. V zahradě jen odlišky z let 1914–1915. Účin originálů de Vriesových plastik (ukořistěných Švédů v roce 1648) není ve velkém otevřeném prostoru Královské zahrady v Drottningholmu tak působivý jako v zahradě Valdštejnské, sevřené architekturou paláce a vysokou zahradní zdí.
- ¹³ Wirth, Z., *Pražské zahrady*, tab. 6: *Plán z Archivu min. vnitra (kolem 1740)*. – Týž plán viz: *Architektura v českém národním dědictví*, kap. 4: Poche, E., *Architektura barokní*, s. 108. – Zjednodušené schéma tohoto plánu viz též: Dokoupil, Z.-Nauman, P.-Riedl, D.-Veselý, I., *Historické zahrady*

v Čechách a na Moravě, Praha 1957. – Stav zahrady v druhé čtvrtině 19. století: Starý, O. s kol., Československá architektura od nejstarší doby po současnost, Praha 1965, s. 98. – J. Neumann přetiskuje plán dnešního stavu po rekonstrukci zahrady v roce 1954. – Neumann, J., Český barok, Katalog, pol. 1. Oba poslední jmenované plány končí na východě jízdárnou bez zakreslení jízdárenského dvora.

- ⁸ Merhout, C.-Wirth, Z., Zmizelá Praha 2: Malá Strana a Hradčany, Praha 1946, s. 39–52.
Kubíček, A., Praha 1830. Model Antonína Langweila, Praha 1961.
- ⁹ Hypšman, B., Výstavní pavilón města Prahy na Klárově, Architektura ČSR VII/1948, 2., s. 78.
- ¹⁰ V studii Klárova zpracované v ateliéru O6 SÚRPMO navrhují architekti J. Lácha, M. Pavlík a V. Tatíček situovat nad vyústěním ulice Valdštejnské terasovité parkoviště autokarů pro exkurze Pražského hradu. Lze dodat, že v souvislosti se stanicí metra by zde mohlo být i stanoviště mikrobuse a vyhlídkových automobilových elektrických vláčků pro okružní prohlídku Malé Strany a Hradčan. Pěší provoz ve městě, část I/2: J. Vohrna s kol., s. 34 ad: M. Pavlík, Klárov, Praha 1973.
- ¹¹ Podrobnější popis programu a technického řešení viz Projekt, revue slovenskej architektúry XIX/1977, 8, s. 28–29. Studie střední fontány je realizována v nové variantě. – Časopisy Architektura ČSR, 1974/9 a Nová Praha 1976/2 publikovaly studii zahradního nádvoří bez uvedení autorů.
- ¹² Merhout, C., Paláce a zahrady, s. 28/29.
- ¹³ Tato komunikační zkratka byla od počátku 20. století několikrát uplatněna v regulačních plánech Malé strany. Naposledy navrhl toto propojení i pro motorizovanou dopravu J. Novotný v soutěžní studii z roku 1947, nejvýše oceněné v 1. kole soutěže na výstavní síň. Architektura ČSR VII/1948, 2, s. 60–61. – Nyní je tato spojka uvažována důsledně jako pěší cesta. Pavlík M., o. c.
- ¹⁴ Studii zahradního nádvoří a úprav nástupních prostorů v okolí Valdštejnské jízdárny navrhl ing. arch. Otakar Kuča v roce 1972 v kooperaci se zod. proj. stanice metra ing. arch. Zdeňkem Drobným. Kolektiv spolupracovníků na prováděcích projektech SÚRPMO a Hydroprojektu z roku 1976 viz: Projekt, revue slovenskej architektúry XIX/1977, 8, s. 28–29. – Výtvarná díla a malá architektura navržená v letech 1976–77 pro nádvoří a okolí stanice: fontána ve středu nádvoří (Z. Drobný, O. Kuča, spolupráce L. Jiránek), fontána před vstupem do Národní galerie v jízdárně (O. Kuča, spolupráce F. Kadlec), fontánka u vstupu do stanice (M. Vystrčil), mříž do obnovené brány Valdštejnské jízdárny (J. Bruthans), mříže do nádvorních bran (Z. Runczik), mříž vstupního pavilónu (J. Smrž), nárožník (L. Růžička), lavičky (D. Novohradská-Benešová). Realizace obnovy nádvoří v roce 1978.

Ve vestibulu stanice je umístěna kopie Braunovy Naděje (kolem 1719) z řady alegorických soch Ctností a Neřestí před hospitálem hraběte Fr. A. Šporka v Kuksu. Umístění dalších plastik ve formě malé galerie barokního umění je rozvrženo v zahradním nádvoří.